

Konu: Ruhsal İnsan

Yazı: 45

Tasavvufa Göre İnsan

Doç. Dr. Haluk Berkmen

İslâm Tasavvufu bir yandan insan hakkında kuramsal görüş ve tanımlar sunarken, diğer yandan insanın gündelik yaşamında davranışları ile ilgili pratik önerilerde bulunmuştur. "Gönül gözü ile seyretmek ve araştırmak" olarak da tanımlanabilen Tasavvuf, insanı her yönü ile incelemiş kapsamlı bir bilgi birikimidir.

Tasavvufu yaşama uygulayıp daha derin benliklerin keşfine çıkan kişiye Sufi denir. Sufi yaşam tarzı hakkında bize önemli eserler bırakmış olan bilge kişi **Muhiddin İbnü'l Arabî**'dir. 1165 ile 1235 yılları arasında yaşamış olan İbnü'l Arabî'nin en önemli iki eseri **Füsusu'l Hikem** (Hikmet İncileri) ve **Futuhât'ul Mekkiye** (Mekke'de Gönül Yolculuğu) adlı eserleridir. Günümüzde İbnü'l Arabî öğretisini özetleyip anlatan ilahiyatçı yazar Doç. Dr. Ekrem Demirli **İslam Metafiziğinde Tanrı ve İnsan** (1) adlı eserinde sufilerin insanın varlıktaki sürekli hâlini **gaybet** ve **huzur** terimleriyle tanımladıklarından söz eder. Gaybet sözü insanın dünyevi hırstan ve şehvetten uzak durması, bir bakıma "gaib olması" veya kaybolması anlamını taşır. Fakat bu kaybolma insan yüzüne çıkmamak, bir kenara çekilip miskin bir yaşam sürmek şeklinde anlaşılmalıdır. **Gaybet** sözünün tamamlayıcısı olan **huzur** sözü, dünyevi hırs ve isteklerden uzaklaşan insanın Tanrının huzurunda hazır durumda olduğunu, huzura kavuşarak gündelik yaşamını hizmet anlayışıyla sürdürdüğünü ifade eder. "**Hazır ve nâzır**" sözü insanın gönül gözünü Tanrı'ya çevirmiş olduğunu, ona baktığını (nazar ettiğini) özetler.

İbnü'l Arabî "insan" sözünde **nisyan** (unutkanlık) ve **ünsiyet** (yakınlık) anlamlarının gizli olduklarından söz eder. Ona göre insanın yapısında kim olduğunu ve nereden kaynaklandığını unutmak ve ilgilenmemek özelliği bulunduğu gibi, ana kaynağa yönelmek, yakınlaşarak hatırlamaya çalışmak arzusu da vardır. "**Ünsiyet-i Hakk**" sözü de Tanrı bilgisine ulaşmanın ona ruhsal olarak yaklaşmakla mümkün olacağını ifade eder.

Sufi kişilerin düşünceleri ile davranışları uyum içindedir. Yaşamları bir gezinti ve izlenim deneyimidir. Bu bakımdan "**Seyr-i Sülûk**" içinde olduklarını söylerler. Bu ifade **sâlik** olanın, yani sufilik yoluna girmiş olanın hayat yolculuğunu tanımlar. Bu tür insanlar için yaşam bir iktidar savaşı olmayıp, **seyyal** durumda, akan bir dere üzerinde seyahat eder gibi, çevreyi kalpten **seyretmeye** benzer. Sufilerin sözünü ettiği manevi **Kalb**, sezginin kaynağıdır. Ruh ile bütünleşen Kalb'dir. Türkçe Gönül ile Arapça Kalb aynı anlama gelir. Sufi kişi gönül yolunu seçer. Eğer girdiği yol (tarik) gönül yolu değilse onu terk etmeyi de bilir. Gönül, içimizdeki yansıtıcı dış prensip ve akıl içimizdeki yaratıcı eril prensiptir. Muhiddin İbnü'l Arabî: "Düşüncedeki sözcüklerin **Harici** (dışsal) anlamlarından kurtul, onların **Batini** (içsel) anlamlarını iyice kavrayana kadar araştırmak" demiştir.

Büyük Anadolu şairi ve bilge kişi **Yunus Emre** (1240-1321) bir şiirinde şöyle der:

***Ben burda seyreder iken, acep sırra erdim Âhi
Bir siz dahi görün, Dostu bende gördüm Âhi.***

***Bende baktım bende gördüm, benim ile ben olanı
Suretime can verenin kim idüğün bildim Âhi.***

***Ben isteyip buldum onu, ol ben ise ya ben hanı,
Seçemezem ondan beni, bir kez ol oldum Âhi.***

***Yunus kim öldürür seni, veren alır yine canı,
Bu canlara hükmedenî, kim olduğun bildim Âhi.***

Mevlana Celaladdin Rûmî (1207-1273) **Divan-ı Kebir** adlı eserinde "**Her insan büyük bir âlemdir**" demiştir. İnsanın bencil bir varlık olduğunu kabul eder ve nefsin dünyevi tutkusundan kurtulmak arzusunu bir şiirinde (*Rûbaide*) şöyle dile getirmiştir:

Tanrım, beni şu yaramaz nefsin elinde bırakma. Senden başka ne varsa onları hoş gösterme bana. Ben senin kulunum. Beni tekrar kendime kul etme.

ve devamla: ***Suretsiz sevgilinin*** (Tanrının) ***yüzünü bir görseniz, ev sahibi de sizsiniz, ev de sizsiniz, Kâbe de siz. On keredir o yoldan o eve gittiniz, bir kere de şu evden şu dama çıkın. O ev güzel, eserlerini izlerini söylediniz. O ev sahibinin izlerini de gösterin. O bahçeyi gördüyseniz, nerde bir demet gül? Tanrı denizindeyseniz, nerde bir can incisi? Bütün bunlarla beraber o zahmetleriniz define olsun size. Fakat yazıklar olsun ki kendi definenize kendiniz perdesiniz.***

İnsan konusuna gelince, Mevlâna şu ifadeyi kullanmıştır: "**Nice insanlar gördüm üzerinde libas** (elbise) **yok, nice libaslar gördüm içinde insan yok**".

Sufilerin "seyr-i sülûk" anlayışını bakın **Yunus Emre** nasıl açık-seçik özetliyor:

***Benim bunda kararım yok
Ben burdan gitmeye geldim
Bezîrgânım, metaim çok
Alana satmaya geldim.***

***Ben gelmedim dava için,
Benim işim sevi için
Gönüller dost evi için
Gönüller yapmaya geldim.***

***Dost esriği bir deliyim
Âşıklar bilir ben neyim
Devşiririm ikiliği
Birlîğe yetmeye geldim.***